

Datum van inontvangstneming : 24/05/2023

Zaak C-233/23

Samenvatting van het verzoek om een prejudiciële beslissing overeenkomstig artikel 98, lid 1, van het Reglement voor de procesvoering van het Hof van Justitie

Datum van indiening:

13 april 2023

Verwijzende rechter:

Consiglio di Stato (hoogste bestuursrechter, Italië)

Datum van de verwijzingsbeslissing:

7 april 2023

Appellanten:

Alphabet Inc.

Google LLC

Google Italy Srl

Geïntimeerde:

Autorità Garante della Concorrenza e del Mercato (mededingings- en marktautoriteit, Italië)

Andere partijen in de procedure:

Enel X Italia Srl en Enel X Way Srl

Voorwerp van de procedure in het hoofdgeding

Hoger beroep ingesteld door Alphabet Inc., Google LLC en Google Italy Srl (hierna gezamenlijk: „Google”) tegen de uitspraak van de Tribunale amministrativo regionale del Lazio (bestuursrechter in eerste aanleg Lazio, Italië), waarbij het beroep van Google tegen een besluit van de Autorità Garante della Concorrenza e del Mercato (mededingings- en marktautoriteit, Italië; hierna: „autoriteit”) is verworpen. Deze autoriteit was van mening dat Google zich schuldig had gemaakt aan misbruik van machtspositie in de zin van artikel 102 VWEU, omdat zij haar app Android Auto niet compatibel heeft gemaakt met een

door Enel X Italia Srl (hierna: „ENEL X Italia”) ontwikkelde app voor diensten in verband met het opladen van elektrische auto’s. Daarom had de autoriteit Google gelast het verweten misbruik te beëindigen en had zij haar bepaalde verplichtingen met betrekking tot de betreffende app en een geldboete opgelegd.

Voorwerp en rechtsgrondslag van de prejudiciële verwijzing

De Consiglio di Stato (hoogste bestuursrechter, Italië), die uitspraak doet in laatste aanleg, heeft besloten om krachtens artikel 267 VWEU een prejudicieel verzoek in te dienen. Daarmee verzoekt hij het Hof om uitlegging van het begrip misbruik van machtspositie in de zin van artikel 102 VWEU, in het bijzonder met betrekking tot de afbakening van de relevante markten en eventuele verplichtingen van een onderneming met een machtspositie op een of meer digitale markten.

Prejudiciële vragen

- 1) Moet ingevolge artikel 102 VWEU het vereiste dat het product waarvan de levering wordt geweigerd onontbeerlijk is, aldus worden uitgelegd dat de toegang daartoe onontbeerlijk moet zijn voor de uitoefening van een bepaalde activiteit op een naburige markt, of is het voldoende dat de toegang onontbeerlijk is voor een gemakkelijker gebruik van de producten of diensten die worden aangeboden door de onderneming die om toegang verzoekt, in het bijzonder wanneer het product waartoe de toegang wordt geweigerd in wezen tot doel heeft het gebruik van bestaande producten of diensten te vergemakkelijken en te vereenvoudigen?
- 2) Kan in het kader van als weigering van levering aangemerkte gedragingen worden aangenomen dat er sprake is van misbruik in de zin van artikel 102 VWEU in een context waarin, ondanks het ontbreken van toegang tot het gevraagde product, (i) de verzoekende onderneming al actief was op de markt en daarop gedurende de gehele periode van het vermeende misbruik is blijven groeien, en (ii) andere marktdeelnemers, die concurreren met de onderneming die om toegang tot het product heeft verzocht, op de markt actief zijn gebleven?
- 3) Moet artikel 102 VWEU in het kader van misbruik dat bestaat in de weigering van toegang tot een product of dienst waarvan wordt beweerd dat zij onontbeerlijk zijn, aldus worden uitgelegd dat het feit dat het product of de dienst op het moment van het verzoek tot levering niet bestaat, moet worden beschouwd als een objectieve rechtvaardiging voor de weigering daarvan, of moet een mededingingsautoriteit in ieder geval op basis van objectieve gegevens een onderzoek doen naar de tijd die een onderneming met een machtspositie nodig heeft om het product of de dienst waarvoor om toegang wordt verzocht te ontwikkelen, of kan daarentegen van de onderneming met een machtspositie, gelet op de verantwoordelijkheid die zij op de markt heeft, worden verlangd dat zij aan de verzoeker mededeelt hoeveel tijd nodig is om het product te ontwikkelen?

4) Moet artikel 102 VWEU aldus worden uitgelegd dat een onderneming met een machtspositie die de zeggenschap heeft over een digitaal platform kan worden verplicht om haar producten aan te passen of nieuwe producten te ontwikkelen, zodat degenen die daarom verzoeken toegang kunnen krijgen tot deze producten? Moet een onderneming met een machtspositie in dat geval rekening houden met de algemene behoeften van de markt of met de behoeften van de individuele onderneming die verzoekt om toegang tot de beweerdelijk onontbeerlijke input, of moet zij, gelet op de bijzondere verantwoordelijkheid die zij op de markt heeft, in ieder geval objectieve criteria vaststellen voor de beoordeling van de aan haar gerichte aanvragen en voor het ordenen daarvan volgens prioriteit?

5) Moet artikel 102 VWEU in het kader van misbruik dat bestaat in de weigering van toegang tot een product of dienst waarvan wordt beweerd dat zij onontbeerlijk zijn, aldus worden uitgelegd dat een mededingingsautoriteit verplicht is vooraf de relevante downstreammarkt waarop het misbruik betrekking heeft vast te stellen en af te bakenen, en kan het daarbij ook gaan om een slechts potentiële markt?

Aangevoerde bepalingen van Unierecht en rechtspraak van de Unie

Artikel 102 VWEU

Arrest van het Gerecht van 17 september 2007, Microsoft, T-201/04

Arrest van het Hof van 26 november 1998, ██████████ C-7/97

Korte uiteenzetting van de feiten en de procedure

- 1 Google Italy Srl, een Italiaanse dochteronderneming van Google LLC, die op haar beurt in handen is van Alphabet Inc., houdt zich hoofdzakelijk bezig met de verlening van diensten aan andere ondernemingen van het Google-concern.
- 2 Google heeft een opensourcebesturingssysteem voor Android-smartphones ontwikkeld, dat door eenieder kosteloos kan worden verkregen en zonder toestemming kan worden gewijzigd. Voorts heeft Google Android Automotive OS ontwikkeld, een geïntegreerd besturingssysteem voor infotainmentsystemen voor voertuigen, dat ook gratis ter beschikking wordt gesteld op basis van een opensourcevergunning.
- 3 In 2015 heeft Google Android Auto op de markt gebracht, een app voor smartphones met een Android-besturingssysteem, dat de gebruikers toegang geeft tot bepaalde apps op hun smartphone door middel van een scherm dat in hun auto is geïntegreerd.
- 4 Gezien de tijd en de kosten die nodig zijn om te waarborgen dat elke app compatibel is met Android Auto, bereidt Google oplossingen voor hele

categorieën apps voor in de vorm van een template, zodat andere ontwikkelaars versies van hun apps kunnen maken die compatibel zijn met Android Auto. Bij gebrek aan een standaardtemplate heeft Google de ontwikkelaars in bepaalde gevallen toegestaan gepersonaliseerde apps te maken, die ontwikkeld zijn om compatibel te zijn met Android Auto.

- 5 Eind 2018 waren die templates slechts beschikbaar voor media- en messaging-apps. Google heeft ook versies ontwikkeld van eigen kaart- en navigatie-apps (zoals Google Maps en Waze) die compatibel waren met Android Auto.
- 6 Enel X Italia Srl (hierna: „Enel X”) levert diensten voor het opladen van elektrische auto’s en het Enel-concern beheert meer dan 60 % van de laadpalen die in Italië beschikbaar zijn.
- 7 In mei 2018 heeft Enel X de app JuicePass op de markt gebracht, die een aantal functies biedt voor het opladen van elektrische auto’s, met name: het zoeken en reserveren van laadpalen op een kaart; het overgaan naar Google Maps of Apple Maps om naar de geselecteerde laadpaal te kunnen navigeren; de start, onderbreking en controle van de oplaadsessie en de betaling ervan. JuicePass is beschikbaar voor de gebruikers van een Android-smartphone en kan worden gedownload bij Google Play.
- 8 In september 2018 en de daaropvolgende maanden heeft Enel X aan Google gevraagd om JuicePass compatibel te maken met Android Auto. Google heeft die mogelijkheid afgewezen met het argument dat de media- en messaging-apps de enige apps van andere partijen waren die compatibel zijn met Android Auto en dat het om veiligheidsredenen en vanwege de noodzaak om de benodigde middelen voor de verlangde ontwikkeling rationeel toe te wijzen, niet mogelijk was JuicePass op Android Auto te publiceren.
- 9 Op 12 februari 2019 heeft Enel X een klacht ingediend bij de autoriteit op grond dat de gedragingen van Google die bestaan in de ongerechtvaardigde weigering om JuicePass te laten werken op Android Auto, een schending van artikel 102 VWEU opleveren.
- 10 Nadat de autoriteit een procedure was gestart, heeft Google op 15 oktober 2020 een versie van de template op de markt gebracht voor het ontwerpen van bètaversies van apps voor het opladen van elektrische auto’s die compatibel zijn met Android Auto.
- 11 Bij besluit van 27 april 2021 heeft de autoriteit de gedragingen van Google, namelijk het belemmeren en vertragen van de publicatie van de door Enel X ontwikkelde app JuicePass op het platform Android Auto, aangemerkt als misbruik van machtspositie in de zin van artikel 102 VWEU, en Google met name gelast om i) een einde te maken, ook voor de toekomst, aan de verweten concurrentieverstorende gedragingen; ii) een definitieve versie van de template voor de ontwikkeling van apps voor het elektrisch opladen op de markt te brengen; iii) over te gaan tot de ontwikkeling van eventuele ontbrekende functies

in de definitieve template die volgens Enel X essentieel zijn. De autoriteit heeft voorts aan de vennootschappen Alphabet Inc., Google LLC en Google Italy Srl, hoofdelijk, een administratieve geldboete opgelegd van in totaal 102 084 433,91 EUR.

- 12 De verzoekende vennootschappen hebben dat besluit aangevochten bij de Tribunale amministrativo regionale del Lazio (bestuursrechter in eerste aanleg Lazio, Italië), die het beroep in zijn geheel heeft verworpen.
- 13 Tegen die uitspraak hebben zij hoger beroep ingesteld.

Voornaamste argumenten van partijen in het hoofdgeding

- 14 De autoriteit betoogt dat de gedragingen van Google relevant zijn voor de bescherming van de mededinging en de marktdynamiek vanwege de machtspositie van Google, die een centrale rol speelt bij het verlenen van toestemming aan professionele gebruikers (in dit geval ontwikkelaars) om toegang te krijgen tot eindgebruikers van apps. De soorten apps en de specifieke kenmerken daarvan die op Android Auto kunnen worden gepubliceerd, en het tijdschema voor de ontwikkeling en de terbeschikkingstelling van de benodigde programmeertools hangen immers uitsluitend van Google af.
- 15 Volgens de autoriteit bestaat er een concurrentiële ruimte die zowel Google Maps (en andere navigatie-apps) als de app van Enel X Italia (en andere apps voor diensten in verband met het elektrisch opladen) omvat, aangezien beide apps zoek- en navigatiediensten in verband met laadpalen aanbieden (daadwerkelijke mededinging), en de app van Enel X Italia bovendien nieuwe functies aanbiedt, die in de toekomst in Google Maps zouden kunnen worden opgenomen (potentiële mededinging). Bovendien concurreren de app van Enel X Italia en Google Maps met elkaar in de strijd om de gebruikers en de gegevens die door die gebruikers worden gegenereerd.
- 16 Om die redenen zijn de gedragingen van Google, die op ongerechtvaardigde wijze de beschikbaarheid van de app van Enel X op Android zou hebben belemmerd en vertraagd, volgens de autoriteit aan te merken als een weigering om interoperabiliteit te vergunnen (weigering om een overeenkomst te sluiten). Dit heeft geleid tot een schending van het beginsel van gelijke mededingingsvoorwaarden („level playing field”), die bestaat in de ongerechtvaardigde bevoordeling van de app die eigendom is van Google ten koste van de app van concurrente Enel X.
- 17 Ten eerste heeft Google betwist dat er een leveringsverplichting op haar rust, zoals in de bestreden uitspraak en het besluit van de autoriteit is vastgesteld. De cumulatieve voorwaarden die zijn aangegeven in het arrest van het Gerecht van 17 september 2007, T-201/04, Microsoft, inhoudende dat i) de leveringsverplichting betrekking heeft op een product of dienst die onontbeerlijk zijn voor de uitoefening van een activiteit op een naburige markt, ii) de

leveringsweigering elke daadwerkelijke mededinging op die markt kan uitsluiten, en iii) de weigering een belemmering vormt voor de introductie van een nieuw product, zouden namelijk niet zijn vervuld.

- 18 De autoriteit zou met name geen onderzoek hebben gedaan naar de onontbeerlijkheid ervan. Bovendien zou het niet geven van toegang tot Android Auto noch het functioneren van de app JuicePass (hoe dan ook te gebruiken op de smartphone die aan het voertuig is gekoppeld, bijvoorbeeld [in een houder] met een zuignap), noch de daadwerkelijke mededinging in de branche van apps voor het opladen van elektrische voertuigen hebben verhinderd, zoals de aanzienlijke groei van JuicePass en de aanwezigheid van soortgelijke apps in Italië hebben bewezen.
- 19 Ten tweede stelt Google dat haar gedragingen juist en gerechtvaardigd waren gezien het volgende: i) de noodzaak om een nieuwe template te ontwikkelen voor de toegang tot Android Auto, overeenkomstig de veiligheidsvoorschriften voor de toepassing (die nog niet bestond op het moment van het verzoek) en de concrete onmogelijkheid om een gepersonaliseerde app voor dat doel te ontwikkelen; ii) de redelijke termijn waarbinnen Google vervolgens de template heeft ontwikkeld, ondanks de complexiteit en moeilijkheid daarvan in verband de pandemie ten gevolge van COVID-19; iii) het feit dat de autoriteit de termijn die Google nodig had voor die ontwikkeling niet onredelijk zou hebben geacht.
- 20 Ten derde heeft Google de aanwijzing door de autoriteit van twee upstreammarkten betwist waarop aan haar een machtspositie wordt toegeschreven, namelijk de markt voor het in licentie geven van besturingssystemen voor slimme smartphones, waarop Google actief is via het Android-besturingssysteem, en de markt voor de verkoopportalen van apps voor Android (Android App Store), waarop Google actief is via Google Play. Volgens Google had de autoriteit een andere markt moeten afbakenen, namelijk de relevante markt waarop Android Auto opereert, en had zij de machtspositie van die app op die markt moeten bewijzen.
- 21 Ten vierde heeft Google gesteld dat in het bestreden besluit zelfs geen aparte relevante downstreammarkt is afgebakend door de beperking tot de vaststelling van een „concurrentiële ruimte”, waarin de navigatie-apps zouden concurreren met de apps voor het opladen van elektrische auto's, zonder onderzoek te doen naar de vermeende geschiktheid van de twee verschillende soorten apps om elkaar aan de vraag- en de aanbodzijde te vervangen.
- 22 Ten vijfde heeft Google vanuit drie gezichtspunten het bestaan van een concurrentieverhouding tussen Google Maps en JuicePass ontkend: i) vanuit het huidige gezichtspunt, door in twijfel te trekken of de twee apps elkaar kunnen vervangen wat betreft de functie voor het vinden van laadpalen, omdat het niet gaat om concurrerende diensten, maar om diensten die elkaar aanvullen; ii) vanuit een potentieel gezichtspunt, omdat zij opmerkt dat op basis van de voorwaarden die zijn gesteld in de Europese rechtspraak onvoldoende is aangetoond dat het in

- de toekomst mogelijk zal zijn functies met betrekking tot het reserveren en betalen van het opladen op te nemen in Google Maps (op Android Auto); iii) vanuit het gezichtspunt van het door Google Maps en JuicePass verzamelen van gegevens die door de gebruikers van de diensten voor het opladen van elektrische auto's worden gegenereerd, aangezien de twee apps andere kenmerken zouden hebben.
- 23 Ten zesde heeft Google de hoogte van de door de autoriteit ingevolge de toepasselijke Italiaanse wetgeving opgelegde sanctie bestreden.
 - 24 De autoriteit heeft daarop geantwoord dat de doelstellingen van de bescherming van de mededinging op de digitale markten vereisen dat rekening wordt gehouden met het specifieke karakter van, en de dynamiek op die markten, en met name met het feit dat: i) in verticaal geïntegreerde digitale platforms de machtspositie van een marktspeler op upstreammarkten door hem kan worden gebruikt om zijn machtspositie op downstreammarkten en op verwante of opkomende markten te doen gelden; ii) de gedragingen op een bepaald moment de ontwikkeling en de concurrentiedynamiek kunnen beïnvloeden van de markt waarop zij plaatsvinden; iii) de door digitale marktspelers gestimuleerde uitbreiding van het aanbod ertoe kan leiden dat diensten en producten waarvan voorheen werd gedacht dat zij tot onderscheiden markten behoorden, onder onderlinge concurrentiedruk komen te staan, of dat nieuwe functies worden geïncorporeerd in reeds bestaande producten, waarvan voorheen werd gedacht dat zij niet verenigbaar waren, zoals dat zich nog vaker voordoet bij diensten en producten die bestemd zijn voor verschillende groepen gebruikers van een digitaal platform.
 - 25 Met het oog op een doeltreffende bescherming van de mededinging en een ruimere keuze voor de consumenten zou het dus nodig zijn om de concurrentiële ruimten die in de zich ontwikkelende markten of met betrekking tot toekomstige markten ontstaan, in aanmerking te nemen, en daarbij de voor de hand liggende wettelijke criteria die van oudsher op dit gebied gelden, soepeler toe te passen.
 - 26 Enel X heeft benadrukt dat de gedragingen van Google, die door de autoriteit zijn gekwalificeerd als de weigering een overeenkomst te sluiten, andere feitelijke kenmerken hebben dan die van de in de door Google aangehaalde rechtspraak onderzochte gevallen van weigering om een overeenkomst te sluiten. Die rechtspraak heeft namelijk betrekking op een andere economische context dan de digitale.
 - 27 In dit geval zou het namelijk niet gaan om het sluiten van een overeenkomst, maar om het waarborgen van de volledige interoperabiliteit tussen het product van Enel X en het opensourcesysteem dat door Google is ontwikkeld, waarvan het succes grotendeels zou zijn gelegen in de mogelijkheid voor consumenten om toegang te krijgen tot de door de ondernemingen ontwikkelde apps.
 - 28 Door het eigen product Android Auto op zo'n manier te configureren dat het de volledige interoperabiliteit met de apps voor oplaaddiensten verhindert, zou Google het beginsel van gelijke mededingingsvoorwaarden („level playing field”)

hebben geschonden, door Enel X niet toe te staan JuicePass te ontwikkelen voor Android Auto met functies die vergelijkbaar zijn met de functies van de app Google Maps, noch om nieuwe en andere functies dan de door Google Maps aangeboden functies te introduceren, of door te proberen gebruiksvoorwaarden voor JuicePass (op een smartphone bij een stilstaande motor, etc.) op te leggen die het succes ervan bij de consumenten ongunstig zou hebben beïnvloed.

- 29 Google heeft weliswaar de mogelijkheid om het tijdsbestek, de voorwaarden en de wijze van introductie te bepalen, maar die mogelijkheid zou niet zover strekken dat de innovatie en technische ontwikkeling aanhoudend en zonder objectieve rechtvaardiging ten nadele van consumenten kan worden belemmerd, gelet op het grote risico dat een succesvol product op digitale markten zeer snel een dominant marktaandeel, of zelfs de hele markt, verwerft.

Korte uiteenzetting van de motivering van de prejudiciële verwijzing

- 30 De verwijzende rechter overweegt dat artikel 102 VWEU geen definitie bevat van misbruik, dat als een algemeen juridisch concept wordt voorgesteld, en de gevallen die in de bepaling worden genoemd dienen uitsluitend als voorbeeld en zijn geen limitatieve opsomming van de gevallen van misbruik van machtspositie die ingevolge het Unierecht verboden zijn. Daarom moet bij de uitlegging rekening worden gehouden met de specifieke kenmerken van de betreffende economische context, in dit geval die van de digitale markten.
- 31 Gezien de gevolgen die de gedragingen van Google kunnen hebben in de bijzondere economische sector waarin zij zich beweegt, kunnen die gedragingen volgens de verwijzende rechter om de volgende redenen in abstracto een onrechtmatige weigering tot levering in strijd met artikel 102 VWEU zijn.
- 32 Ten eerste is er sprake van een machtspositie van Google op de markt met betrekking tot Android en Google Play, aangezien Android Auto niets anders is dan een projectie van het Android-systeem op het infotainmentsysteem van de auto.
- 33 Ten tweede lijkt de toegang tot Android Auto „onontbeerlijk” voor een marktspeler als Enel X om eindgebruikers apps te kunnen aanbieden die gemakkelijk en veilig kunnen worden gebruikt wanneer zij aan het rijden zijn, aangezien de app (functioneel voor het elektrisch opladen van voertuigen) hoe dan ook nauw verbonden is met het gebruik van een auto – stilstaand of rijdend –, waarop Android Auto een specifieke aanvulling lijkt te zijn, gezien de aanwezigheid op Android Auto van apps die door autofabrikanten zijn ontwikkeld. Gelet op de kenmerken en de specifieke functie van Android Auto en op het proces van een snelle digitale ontwikkeling, moet het begrip onontbeerlijkheid breder worden uitgelegd door producten of diensten die oorspronkelijk alleen zijn ontwikkeld voor een gemakkelijker gebruik van reeds bestaande goederen als „noodzakelijk” te kwalificeren.

- 34 Ten derde merkt de verwijzende rechter op dat de gedragingen van Google een einde zouden kunnen maken aan de mededinging op de betreffende digitale markten en dat, wanneer aan JuicePass definitief de toegang tot Android Auto zou worden ontzegd, de consumenten daar niet langer in geïnteresseerd zouden zijn. In dat verband kunnen de bestreden gedragingen een belemmering zijn voor het gebruik door de afnemers van een „beter” product waarnaar een potentiële vraag bestaat. Gelet op de bijzonderheden van de context sluit de verwijzende rechter op basis van de processtukken voorts niet uit dat een bestaande „algemene” toepassing, zoals Google Maps, de „specifieke” functies van JuicePass zou kunnen incorporeren.
- 35 Ten vierde wordt de weigering van Google volgens de verwijzende rechter niet ondersteund door een werkelijke objectieve rechtvaardiging, mede gelet op de tijd die nodig is om een technische oplossing te implementeren, aangezien die weigering in wezen afhangt van de zakelijke keuzes van Google, waartegen de verzoeker die vraagt om toegang tot de essentiële hulpbron die alleen Google kan verschaffen, geen beschermings- en interactiemiddelen heeft ten aanzien van de onderneming met een machtspositie. Gelet op de kenmerken van de branche en de marktmacht van Google, acht de verwijzende rechter een uitlegging mogelijk op grond waarvan Google, gezien de bijzondere verantwoordelijkheid die de onderneming met een machtspositie heeft, verplicht is vooraf objectieve criteria op te stellen voor de beoordeling van de verzoeken en de gemiddelde termijn die noodzakelijk is om aan die verzoeken te kunnen voldoen.
- 36 Ten vijfde mag bij de afbakening van de downstreammarkt niet worden voorbijgegaan aan de bijzonderheden van de betreffende context en de kenmerken van de app Android Auto, die alleen dient om een bestaand product bruikbaar te maken, en in een dynamisch perspectief apps zoals Google Maps zouden kunnen omvatten. Op basis van de rechtspraak is het immers voldoende dat „een potentiële of zelfs hypothetische [downstreammarkt] kan worden aangewezen” (arrest van het Gerecht van 17 september 2007, T-201/04, Microsoft, EU:T:2007:289). Vanuit een ander gezichtspunt zou de afbakening van een downstreammarkt volgens de gebruikelijke normen – als een ruimte waarin vraag en aanbod elkaar ontmoeten en de prijs van het goed wordt bepaald – niet volledig in overeenstemming zijn met de bijzonderheden van de betrokken economische modellen, waarbij de gebruiker van het goed of de dienst geen prijs betaalt als tegenprestatie, mede gelet op het mogelijke bestaan van een concurrentiële ruimte ten aanzien van de gebruikers en de door hen gegenereerde gegevens, zoals door de autoriteit is uiteengezet.
- 37 Om die redenen is de verwijzende rechter van mening dat de door appellante aangehaalde rechtspraak (waaronder het arrest van het Hof van 26 november 1998, C-7/97, ██████████ EU:C:1998:569), waarin algemeen aanvaarde beginselen met betrekking tot de weigering om een overeenkomst te sluiten zijn vastgelegd, niet onmiddellijk van toepassing is op het onderhavige geval, dat zich afspeelt in een economische context die wordt beïnvloed door de bijzondere kenmerken van de werking van digitale markten. Dat kan een flexibele uitlegging van de

traditionele beginselen rechtvaardigen om een concrete toepassing van artikel 102 VWEU overeenkomstig de geest van die bepaling mogelijk te maken.